

SERVAL VE BARKHANE OPERASYONLARINDAN G5 SAHEL GRUBU'NA: FRANSA'NIN SAHEL KUŞAĞINDA TERÖRİZMLE MÜCADELE POLİTİKALARI

Cem SAVAŞ*

Öz

Bu çalışmada, Fransa'nın tarihsel etki alanlarından biri olarak Batı Afrika Sahel kuşağında izlediği terörizmle mücadele politikaları incelenmektedir. 1960'lı yıllarda bağımsızlıklarını kazanan Moritanya, Çad, Nijer, Mali ve Burkina Faso gibi bazı Sahel ülkeleri eski sömürgeci güç Fransa ile askerî, ekonomik ve siyasal açıdan bağımlılık ilişkilerini sürdürmüş, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve 11 Eylül gibi tarihsel dönüm noktaları bu ikili postkolonyal ilişkinin özünü değiştirememiştir. Günümüzde bölge, "küresel cihadın" önemli bir cephesi olarak algılanmaktadır. Ancak literatürdeki bazı çalışmaların savunduğunun aksine, Sahel bölgesinin "küresel bir cihadın" ve monolitik bir "radikal islamcılığın" etkisinde olduğunu söylemek oldukça güçtür. Bu makale, Sahel bölgesinden hareketle, terörün etki ettiği coğrafyalarda, tek tip cihatçı dinsel çatışmaya dayalı bir açıklamanın ötesine geçerek yerel çatışmaların özellikleri ve içinde geliştikleri siyasal, tarihsel, ekonomik ve kültürel bağlamın analiz edilmesini önermektedir. Batı Afrika Sahel bölgesine yönelik Fransız dış politikasına yön veren başlıca oyuncular genel olarak yerel jeopolitik öğelerin cihatçı ayaklanmalara olan etkisini kavrayamamakta, bu bölgeye neredeyse tamamen askerî bir yaklaşımla yönelmektedirler. Bu çalışma eleştirel bir yaklaşımla Fransa'nın Sahel bölgesindeki terörizmle mücadelesinde iç içe geçmiş askerî, ekonomik, siyasal ve kültürel etmenleri irdemelevi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Fransız Dış Politikası, Terörizmle Mücadele, Sahel, Batı Afrika, Uluslararası İlişkiler.

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü (İng.), cisavas@gelisim.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-8620-6514>.

FROM SERVAL AND BARKHANE OPERATIONS TO THE G5 SAHEL GROUP: FRANCE'S ANTI-TERRORISM POLICIES IN THE SAHEL BELT

Abstract

This study examines French anti-terrorism policies pursued in the West African Sahel belt as one of the historical domains. Sahel countries such as Mauritania, Chad, Niger, Mali and Burkina Faso, which gained their independence in the 1960s, maintained their military, economic and political dependency relations with France as the former colonial power, and historical milestones such as the end of the Cold War and 11/9 could not change the essence of the relationship. Today, the region is perceived as an important front of "global jihad". However, contrary to what some studies suggest, it is difficult to say that the Sahel region is under the influence of a "global jihad" and a monolithic "radical islamism". This article proposes to analyze the characteristics of local conflicts and the political, historical, economic and cultural contexts in which they developed, going beyond a statement based on a uniform jihadist religious conflict in geographies affected by terrorism, starting from the Sahel region. The key players, who steer the French foreign policy towards the West African Sahel region, generally cannot grasp the impact of local geopolitical elements on the jihadist uprisings, and are directed almost entirely with a military approach. This study aims to examine the military, economic, political and cultural factors intertwined in France's fight against terrorism in the Sahel region with a critical approach.

Keywords: French Foreign Policy, Combating Terrorism, Sahel, West Africa, International Relations.

Giriş

11 Eylül sonrasında küresel bir hale gelen terör olgusunun en önemli sahalarından biri, dinsel ve etnik motivasyonların doğrudan etki ettiği Batı Afrika Sahel bölgesidir. Sahraaltı Afrika'nın birçok bölgesinde cihatçı hareketlerin geliştiğini gözlemlemek mümkündür: Sahel-Sahra çölü bölgesinde Mağrip El-Kaidesi, Çad Gölü bölgesinde Boko Haram, Afrika Boynuzu'nda El-Şebab, Kuzey Afrika'da ise Ansar al-Sharia ve IŞİD varlığını sürdürmektedir. Bu örgütler binlerce insanın ortadan kaybolmasına, milyonlarca insanın ise yer değiştirmesine neden olmuşlardır. Bu bağlamda, 2002-2017 arasında birçok rehin alma ve insan kaçırma olayı, askerî kışlalara yapılan saldırılar, kiliselerde, camilerde, okullarda veya pazarlarda intihar bombalamaları ve belli bölgelerde toprak işgaline tanık olunmuştur (İbrahim, 2019:87).

Bu makalede jeopolitik bir perspektifle, bu hareketlerin her şeyden önce yerel kökenli olduğu ve toplumsal ve siyasal meselelerden doğdukları üzerinde durulacaktır. Literatürde bazı çalışmaların savunduğunun aksine, Sahel bölgesinde yaşayan halkların kaçınılmaz bir şekilde “küresel bir cihadın” ve monolitik bir “radikal islamcılığın” etkisinde olduğunu söylemek oldukça güçtür (Demirci, 2017; Çetinkaya, 2019). Öte yandan, terörizmle mücadele konusundaki çalışmalarda özellikle de IŞİD bağlamında, yerel, bölgesel ve küresel güçler birlikte ele alınmalıdır (Karakaya, 2020). Bu bütüncül bakış açısı, Batı Afrika Sahel Kuşağı için de geçerlidir. Ülkemizde ve dünyada bu konuyla ilgili çalışmalarda ya yaygınlaşmış bir Fransa karşıtlığıyla bölge politikaları yerel ve alt-bölgesel kapsam derinlemesine incelenmeden ele alınmakta ya da Fransız resmî söylemindeki “küresel cihat tehdidi” için savaşanlarla ilgili yapılan analizler çoğu zaman tek tip bir “islami cihatçı” kimliğe indirgenmektedir. Bu jeopolitik kapsam içinde Fransa'nın Sahel'deki sömürgeci geçmişiyle birlikte tarihsel, coğrafi, ekonomik ve kültürel (dilsel) bağlar etrafında oluşturduğu politikalarda askerî bir yaklaşımın ağırlığı göze çarpmaktadır. Bu bölgede yakın dönemde gerçekleşen Serval ve Barkhane operasyonları, Fransa'nın Cezayir savaşından (1954-1962) bu yana imza attığı en büyük askerî eylemler olma özelliğini taşımaktadır. Fransa'nın Sahel bölgesindeki bu askerî yaklaşımı, Emmanuel Macron'la birlikte giderek daha kapsayıcı hale gelmiş, Sahel krizinin çözümüne ekonomik, kültürel ve toplumsal etmenleri dahil etmeye başlamıştır (Châtaigner, 2019:133).

Bu çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Makalenin birinci bölümünde, Batı Afrika Sahel kuşağında terörizmin temel özelliklerini anlamak için karmaşık bir jeopolitik alan olarak Sahel kuşağının özellikleri, Fransız sömürgeciliğinden hareketle Sahel kuşağında süregelen postkolonyal ilişkiler ve son olarak, Fransa'nın Batı Afrika Sahel Kuşağı politikalarını etkileyen askerî bir yaklaşımın nitelikleri üzerinde durulacaktır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise, Fransa'nın Batı Afrika Sahel kuşağında terörizmle mücadelesinin aşamaları ve ikilemleri incelenecektir. Bu çerçevede ilk olarak, Fransa'nın “terörle savaşı”nın başlangıcı sayılan Mali'deki Serval operasyonu (Ocak 2013-Temmuz 2014) ve bu askerî müdahalenin sorunları irdelenecektir. Ardından, Fransa'nın hem Serval operasyonu hem de Çad'da uzun bir dönem boyunca yürüttüğü Épervier operasyonunu (Şubat 1986-Temmuz 2014) devralan ve Sahel için bütünsel bir strateji olma iddiasını taşıyan Barkhane operasyonu masaya yatırılacaktır. Makale, Sahel devletlerince meydana getirilen G5 Sahel grubu ile Sahel İttifakı üzerine eleştirel bir değerlendirmeye sona erecektir.

1. Batı Afrika Sahel Kuşağında Terörizmin Temel Özellikleri

Sahel bölgesinde, İslam'ın belirli bir yorumuna dayanan Şeriat ve Halifelik odaklı cihatçı ayaklanmaları üç ana düzeyde analiz etmek mümkündür. Buna göre küresel bir ideoloji, terörizmin yerel kaynakları ve bireysel motivasyonlar birlikte ele alındığında kapsayıcı bir şekilde bu bölgede yaşanan terör olayları analiz edilebilir (İbrahim, 2019:88). Genel olarak, Afrika'da tarihsel, etnik ve dinsel bir düzlemde beliren ve giderek artan ölçüde bölgeleri ve halkları derinden etkileyen sorunların büyük çoğunluğunun temelde jeopolitik olduğu vurgulanmalıdır (Lacoste, 2009:218).

1.1. Karmaşık Bir Jeopolitik Alan Olarak Sahel Kuşağı

Yaklaşık 3 milyon km²'lik bir alana yayılan Sahel Kuşağı; Senegal, Moritanya, Mali, Burkina Faso, Nijer, Nijerya, Çad, Sudan, Eritre, Kamerun, Gambia, Gine'yi kapsamaktadır. Birbiriyle iç içe geçmiş Sahel bölgesi ve Sahra çölü, enerji kaynakları bakımından oldukça zengin bir alandır. Bölgede petrol, uranyum, elmas, manganez ve kobalt gibi doğal kaynaklar yer almaktadır. Bir alt-bölge olarak Sahel, demografik açıdan son derece dinamik bir kıta olan Afrika'nın bir parçasıdır. Birleşmiş Milletler'in (BM) tahminlerine göre, 1970'den 2060'a giden süreçte Afrika'nın nüfusu, dünya nüfusunun yaklaşık olarak %10'undan %29'una çıkacaktır (Marcoux, 2018:114). Öte yandan, Sahel ülkeleri dünyadaki en yoksul ülkeler arasında olup BM Kalkınma Programı'nın 2019 için hazırladığı insani gelişmişlik endeksine göre en alt sıralarda yer almaktadır (UNDP, 2019). Bölgedeki cihatçı grupların merkez üssü olmasından ötürü Kuzey Afrika'nın güney sınırları ve Sahel-Sahra hattı günümüzde tüm dikkatleri üzerine çekmektedir (Nievas, 2014). Herşeyden önce, bu bölgedeki üç çatışma kutbu olarak Libya'yı parçalayan iç savaş, kuzey Mali'de devam eden çatışmalar ve Çad Gölü havzasında zayıflamasına karşın varlığını sürdüren Boko Haram'ın yarattığı çatışmalar gösterilebilir (Grégoire, 2019:6).

Şekil 1. Sahel Kuşağı Ülkeleri

Kaynak: TRT Haber (Grafik: Hafize Yurt), 2020.

Sahel bölgesinde deyim yerindeyse birçok cihatçı örgütün oluşturduğu bir *nebuladan* bahsedilebilir: Çad Gölü ve Kuzey Nijerya çevresinde faaliyet gösteren ve Nijer, Çad, Nijerya, Kamerun'u etkisi altına alan Boko Haram hareketi ve özellikle kuzey ve orta Mali'de beş aktif fraksiyonu bir araya getiren ve 2017'den itibaren Mağrip El-Kaidesi'nin bir devamı olan İslam ve Müslümanları Destekleme Grubu'ndan (Cemaatün Nusra el-İslam yel-Müslimin- Group for Support of Islam and Muslims, JNIM) bu noktada bahsetmek gerekir. 2015'te IŞİD'e bağlı kuvvetler bu bölgede Büyük Sahra İslam Devleti'ni (Islamic State in the Greater Sahara) kurmuşlardır (Nsaibia ve Weiss, 2020). Bu ortam, Sahel bölgesini güvenlik açısından çok aktörlü bir hale getirmektedir. Bu bölgedeki cihatçı gruplara göre, İslam, Batı'yla ve Batı'nın Müslüman toplumlardaki müttefikleriyle savaş halindedir ve İslam düşmanlarına karşı silahlı mücadele dini bir görevdir. İkinci olarak, ulus-devlet, kamu kurumları ve demokrasiye dayanan sistem İslam'a aykırıdır ve onun yerini Şeriat tarafından yönetilen halifelik modeli almıştır. Son olarak, bir Müslüman büyük günahlar işlerse "mürted" veya "kâfir" olarak ilan edilebilir, bu durumda ona karşı şiddet kullanımı meşru hale gelir. Bu üç yaygın algı etrafında, cihatçı hareketler yerel dinamiklere dayanmaktadır. Bu nedenle, Afrika'daki cihatçı hareketlerin eylemlerini birleştirmeye ve koordine etmeye çalıştığı savının aksine Afrika'nın farklı bölgelerinde yer alan her örgüt, eylemlerini kendi yerel etki alanına odaklamış görünmektedir (İbrahim, 2019:90-91).

Arap Baharı'yla birlikte Tunus'ta (2010-2011), Mısır'da (2011) yaşananlar ve yine bu süreçte Kaddafi rejiminin çöküşü (Ekim 2011), Sahel ve Sahra bölgelerine de doğrudan etki etmiş, yerel ve bölgesel istikrarsızlığın genişlemesine neden olmuştur. Kuzey Mali'de Tuareg¹ (Tevârik) ayrılıkçı gruplarının da desteğiyle cihatçı isyancılar Azavad Devleti'ni ilan etmişlerdir (6 Nisan 2012). Bunun üzerine Mali hükümetinin isteğiyle ülkenin birliğini yeniden kurmak için bir Fransız askerî müdahalesi gerçekleşmiştir. Diğer yandan, Çad Gölü havzasında varlık gösteren Boko Haram özellikle Çad devleti ve bölgedeki diğer ulusal orduların baskısı altında 2016'da geri çekilmeye başlasa da, kuzey Burkina Faso ve batı Nijer'deki cihatçıların varlığı hâlen endişe verici bir haldedir. Bu karmaşık jeopolitik tabloya eklenen bir başka unsur ise, Sahraaltı Afrika üzerinden Avrupa'ya doğru gizli göç hareketinin gelişmesi ve uyuşturucu ve silah kaçakçılığının devam etmesidir (Grégoire, 2019:5). Kimi yazarlara göre, tüm bu istikrarsızlığın ortasında bulunan Mali hâlen “Sahel'in hasta adamı” olarak değerlendirilebilir (Normand, 2018:839)². Mali'de Gao, Kidal ve Masina bölgelerine yapılan saldırılar, Mağrip El-Kaidesi, Batı Afrika'da Birlik ve Cihat Hareketi (MUJAO), Ansar ed-Dine, el Murabitun ve Radikal Fulani³ vaiz Amadou Kouffa liderliğindeki Masina Kurtuluş Cephesi tarafından gerçekleştirilmiştir. Mart 2017'de bu hareketler, Ansar ed-Dine'nin kurucusu İyad ag Ghali liderliğindeki İslam ve Müslümanları Destekleme Grubu (JNIM) içinde güçlerini bir araya getirmiştir (Grégoire, 2019:8).

Bu bölgedeki cihatçı akımların tarihi on dokuzuncu yüzyıla kadar gitmektedir ve bu sebeple cihat fikri bölge için yeni bir kavram değildir. Mevcut cihatçı hareketin temel özelliklerinden biri, etnik ya da ırksal çizgilere bakılmaksızın farklı sosyal ve ekonomik geçmişlerden destekçileri harekete geçirebilmesidir. Ancak bir bütün olarak bakıldığında bu hareketler homojen ve bütünsel değil, aksine çok katmanlı ve parçalı bir yapıya sahiptirler (İbrahim, 2019:89). 2000'lerin başından itibaren küresel ölçekli “terörizmle savaş” bağlamında, Batı Afrika'yı etkisine alan cihatçı örgütlerin temelde 1990'lardan kalan çatışmalarla bağlantılı olduğu unutulmamalıdır. Örneğin, Mağrip El-Kaidesi, 1991'de gerçekleşen askerî darbenin, islamcıların kazandığı ilk demokratik seçimleri iptal edildiğinde başlayan Cezayir iç savaşının bir uzantısıdır (Abul Ma'ali, 2014). Bu iç savaşın içinden çıkan ve El Kaide'nin cihatçı ideolojisini benimseyen Vaaz ve Savaş Selefi Grubu ise, cihat fikrinin Cezayir'in güneyinden tüm Sahel'e doğru genişlemesi ve bölgesel bir anlam kazanması için mücadele etmiştir (İbrahim, 2019:88-89).

Aslında, Arap Baharı'na kadar, Kuzey Afrika'nın güney sınırlarının güvenliği Cezayir ve Libya tarafından birlikte ele alınmaktaydı. Bununla

birlikte, Sahel bölgesinin istikrarı için Temmuz 2009'dan itibaren Cezayir, Libya ve Mali askerî kaynaklarını bir araya getirme sözü verseler de bu sahada pek bir netice sağlamamıştı (Martinez, 2019). İç savaş süreciyle birlikte kaos içine sürüklenen Libya, bir şekilde Cezayir'e Sahra-Sahel bölgesinde etkin bir diplomasi yürütme fırsatını vermiş ve Cezayir, Mali'deki çatışmanın çözümünde ön plana çıkma şansı yakalamıştır (Grégoire, 2019:14). Cezayir'in Sahel için anlamını şu açıdan ele almak da mümkündür: Libya ile bölgesel rekabetinin sona ermesiyle Cezayir aslında Fransa, ABD ve Avrupa Birliği (AB) gibi yabancı güçlerin de dahil olduğu daha uluslararası yeni bir jeopolitik rekabet ilişkisinin içine girmiştir. Sahel'deki birçok teröristin Cezayir kökenli olması veya bu ülkeden geçmesine karşın önemli bir bölgesel güç olarak Cezayir, Mali krizinin çözümünde Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron'un ısrarına rağmen Fransa'ya destek vermemektedir (Poupart, 2019). Sahel ve Sahra bölgesinin jeopolitik durumu, Libya'daki kaos tarafından daha da kötü bir hale getirilmiştir: Mali'deki savaş, Nijer ve Çad'daki cihatçı grupların genişlemesi ve çoğalması, kabileler arasındaki rekabetin artması bu durumun temel etmenleri arasında sayılabilir (Giblin, 2019:3). Buna koşut olarak, Büyük Sahra İslam Devleti'yle El Kaide'ye bağlı birçok grup arasındaki ilişkiler de koordinasyon ve iş birliği yanı sıra 2019'dan bu yana gözlemlendiği üzere, çok sayıda rekabet ve çatışma unsurunu barındırmaktadır (Nsaibia ve Weiss, 2020).

Sahel bölgesindeki bu karmaşık jeopolitik durumla ilgili olarak, yerel çatışmaların özellikleri ve içinde geliştikleri siyasi, ekonomik ve toplumsal bağlamlar (devletlerin zayıflığı, kitlesel yolsuzluk, orduların az ya da çok yetkinliği, yoksulluk, demografik baskılar vb.) dikkatle analiz edilmelidir. Bu noktada, geleneksel olarak göçebeliğin hâkim olduğu bu coğrafyada, batı kökenli bir "merkezi devlet" kavramı halklar üzerinde son derece az bir etkiye sahiptir ve şeflik geleneksel bir yönetim biçimi olarak karşımızda durmaktadır (Châtaigner, 2019:126). Devletlerin başkentleri ile kırsal kesimler arasında ciddi bir otorite farkı söz konusudur ve devlet otoritesinin zayıfladığı bu bölgelerde, bazı araştırmacıların ifade ettiği üzere "cihatçı girişimciler" örgütsel faaliyetlerini yoğunlaştırmaktadır. Bu bağlamda, cihatçı bir ayaklanmanın patlak verebilmesi adına, yerel, toplumsal ve siyasi gerçeklere göre uygun bir ideolojik söylem geliştiren yerel Müslüman aktivistlerin ya da "cihatçı girişimciler" in öne çıktığı görülmektedir (İbrahim, 2019:93).

Farklı grupların, kabilelerin veya klanların arasında bazen sınır ötesi bir hal alan ittifakların ve çatışmaların karmaşıklığını da anlamak gerekir (Giblin, 2019:4). Bu noktadan hareketle, MUJAO'ya mensup kişilerin neredeyse %80'inin cihat için savaşmadan önce uyuşturucu taciri ve kaçakçı olduğu

gözden kaçırılmamalıdır (Raineri ve Strazzari, 2015:266). Öte yandan, cihatçı hareketlerin kaynaklarının çoğu genellikle vergilerden, fidye ve yasadışı insan ticaretinden gelmektedir. Örneğin, Mağrip El-Kaidesi ya da Boko Haram, kontrolleri altına giren ve cezai faaliyetlerin (insan kaçırma, uyuşturucu kaçakçılığı vb.) gerçekleştiği bölgelerdeki şirketlerden milyonlarca dolar vergi toplamaktadır (İbrahim, 2019:90). Öte yandan, 2017’de Nijer hapishanelerinde yapılan görüşmelerde, Boko Haram mensubu 168 tutuklunun büyük çoğunluğunun ya isyancılar tarafından kaçırıldıkları ya da ordu baskısından kaçtıkları için bu gruba katıldıkları veya hükümetin adaletsizliklerine karşı protesto ettiği ortaya çıkmış ve yine bu gruptaki her beş kişiden yalnızca biri mücadeleye katılımlarını açıklamak için dinsel argümanlara başvurmuştur (Pérouse de Montclos, 2019:145-146).

1.2. Fransafrika ve Postkolonyal Bir Bölge Olarak Sahel

Fransa’nın Sahel politikasının kökleri büyük ölçüde sömürgecilik tarihinde bulunmalıdır. Fransa’nın bölgedeki sömürgeci varlığının tarihi on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısına kadar gitmektedir. Bu anlamda, Sahraaltı bölgesini kapsayan ve şekil olarak bir kareyi andıran Batı Afrika dilimi (*pré-carré africain*), Fransız dış politikası için tarihsel bir anlam ifade etmektedir (Severino ve Debrat, 2010:43-44). Ancak Fransa’nın birçok silahlı yerel grubun karşı çıkmasına rağmen Sahel’de belli bir toprak denetimi sağlaması için yirminci yüzyılın ilk çeyreğini beklemesi gerekecektir (Châtaigner, 2019:126). Sahel Afrikası ülkeleri dekolonizasyonla bağımsızlıklarını kazanmalarına rağmen, kendileri üzerinde büyük bir ekonomik ve siyasal etkisi olan eski sömürge gücüne oldukça bağlı kalmışlardır (Grégoire, 2019:15). Aslında bu dekolonizasyon dönemiyle karşılıklı bağımlılığa geçiş sürecinde, Fransa ile Sahel ülkeleri arasında günümüzde de devam eden ayrıcalıklı bir iş birliğinin inşasından bahsetmek mümkündür (Châtaigner, 2019:128). Bu sömürgecilik geçmişiyle bağlantılı olarak, Fransa ile Sahel bölgesi arasında coğrafi ve tarihsel yakınlığın yanısıra Fransızca da “etnisitelerarası bir araç” olarak işlev görmektedir (Dumont, 1990:19-20). Sahel ülkelerinin nerdeyse tamamında, Fransızca idari bir dil ya da yaşayan ikinci dil (özellikle de eğitim dili olarak) olma özelliği taşımaktadır.

Bölgedeki terör ve şiddet olaylarının artmasına ve *Barkhane* operasyonu gibi askerî eylemlerin etki alanının genişlemesine paralel olarak “Sahel-Sahra bölgesi” veya “Sahel-Sahra kuşağı” gibi coğrafi tanımlamalar da yaygınlaşmıştır. Bölgede devlet sınırlarının denetimi adeta kronikleşmiş bir sorun olup, aslında Tunus’tan Mali’ye ve diğer Sahel ülkelerine kadar yayılan bir durumdur. Bu sınır denetimi ve diğer regalyen fonksiyonları bağlamında “devletin dönüşü” beklenen hatta arzulanan bir olgu halini almıştır (Martinez,

2019). Bu durum, bağımsızlıklar döneminden bugüne bilhassa Cezayir ve Libya gibi ülkeler için geçerlidir. Ancak bu ülkelerdeki yöneticiler güneydeki sınırlarının güvenliğiyle doğrudan ilgilenmemişler, bunun yerine yerel oyunculara birtakım finansal ve ticari avantajlar vermeyi yeğlemişlerdir. Fransız sömürgeleştirme politikalarının bir yansıması olarak bu zayıf yönetim ilişkileri günümüzde Sahel jeopolitikasını doğrudan etkilemektedir. Bu bölge, Fransa ve İngiltere gibi eski sömürgeci güçler için her şeyden önce, yerleşik köylülerin yaşadığı büyük bir “göçebe alanı” temsil etmiş ve bu kontrol edilmesi güç “topraksal boşluk” algısı sömürgeci güçler için belirli bir korku yaratmıştır (Pérouse de Montclos, 2019:144-145).

Genel olarak, Afrika'nın batı kesimi ve frankofon (fransızca konuşulan) Afrika ülkeleri Fransız dış politikasındaki merkezi konumunu sürdürmektedir (Vaïsse, 2009:10). Charles de Gaulle döneminden beri Afrika, Fransa için ayrıcalıklı bir etki alanı olarak ele alınmalıdır (Kessler, 1999:153). Charles de Gaulle'ün Afrika politikası kültürel, ekonomik ve askerî olmak üzere üçlü bir sacayağı üzerine kuruluydu ve Afrika'yı Fransız dış politikası içinde özel bir yere koymuştu (Monnet, 2000:202). Bu çerçevede, Fransa'nın Afrika'ya yönelik siyaseti dekolonizasyonla birlikte 1950'lerin sonundan itibaren uygulanmaya başlanan bir “iş birliği” dönemini hayata geçirmiştir (Turpin, 2009:1). Özellikle Afrika'ya yönelik olarak geliştirilen ekonomik kalkınma ve iş birliği politikası, dekolonizasyon sonrası Fransız dış politikasının temel alanlarından biri olarak kalmıştır (Kessler, 1999). Tarihsel açıdan, kalkınma ve ekonomik iş birliği alanı, aynı zamanda Fransa'nın izlediği frankofoni politikasının da temelini oluşturmuştur (Lacoste, 2009:219). Sahel ülkeleri dahil olmak üzere, Afrika ülkeleriyle yapılan kalkınma anlaşmaları ekonomi, enerji ve ticaret gibi devlet egemenliğiyle doğrudan ilintili konuları içermiştir (Pautet, 2013:44). Örneğin, 1946'da Afrika'nın Fransız etkisi altındaki kısmında “CFA frangı” adı altında ayrı bir para birimine geçilmiştir (Monnet, 2000:203). Günümüzde varlığını sürdüren ve bizzat Paris tarafından basılan bir para biriminin oluşturulması, Fransa ile Sahel ülkeleri arasında dekolonizasyon döneminden itibaren yakın ekonomik ilişkilerin geliştiğini de göstermektedir. Bu para birimine dayalı özel bir ticari-ekonomik alan, Soğuk Savaş'ın bitimine rağmen muhafaza edilmektedir (Châtaigner, 2019:128-129).

Şekil 2. Fransa'nın Afrika'daki Askerî Operasyonları

Kaynak: Anadolu Ajansı (Grafik Mohammed Farrag), 2016.

Fransa'nın Sahel bölgesiyle 1950'lerden sonra kurduğu postkolonyal bağları ve *Fransafrika (Françafrique)* tartışmasını anlayabilmek için, öncelikle bu dekolonizasyon sürecini ve eski Fransız sömürgesi Afrikalı ülkelerin deyim yerindeyse "boyunduruk altında bağımsızlık" sürecinden geçtiklerini akılda tutmak gerekir. *Fransafrika* terimi her şeyden önce, Fransa ile Sahraaltı Afrika'daki eski sömürgeleri arasında dekolonizasyon dönemine rağmen muhafaza edilen önceden yerleşmiş siyasal, ekonomik ve askerî ilişkilerin bir bütünü ifade eder (Airault ve Bat, 2018:10). Bu nedenle, Sahel bölgesi de dahil olmak üzere Afrika, Fransız dış politikasının en tartışmalı ve tepki çeken coğrafi alanıdır (Kessler, 1999:159). İlk, 1970'lerde Fransa'ya yakın bir politikacı olan Fildişi Sahili Cumhurbaşkanı Félix Houphouët-Boigny tarafından geliştirilen "Fransa-Afrika" terimi, sonraları Fransız yazar François-Xavier Verschave tarafından bir kitabında ironik bir biçimde "Fransafrika" kelimesine dönüştürülmüş ve bu tarihten sonra Fransa-Afrika ilişkilerinin karanlıkta kalmış yönleriyle ilgili birçok tartışmaya yol açmıştır (Verschave, 1998). Temelde, *Fransafrika* kavramı Fransa ile dekolonizasyonla kâğıt üstünde bağımsızlığını kazanmış eski Afrika sömürgelerine yönelik Fransa Cumhurbaşkanlığı, Fransız ordusu ve Fransız şirketleri arasındaki kurumsal bir sistemin ve Fransa'nın lehine gizli ve eşitsiz bir karşılıklı bağımlılık ağının meydana getirilmesini öngörmüştür (Noirot ve Tarrit, 2014:7-8).

Günümüzde her ne kadar *Fransafrika*'nın tamamen ortadan kalktığını ileri sürmek güç olsa da, bu tartışmaların Fransa'nın Afrika siyasetine verdiği önemi azalttığını düşünmek son derece yanıltıcı olacaktır. Alain Juppé ve

Louis Schweitzer'in kaleme aldığı "Fransa Avrupa ve Dış Politikası 2008-2020 Beyaz Kitabı"nda belirtildiği gibi, Afrika ve bu kıtadaki eski Fransız sömürgeleri Fransız dış politika alanındaki merkezi konumlarını sürdürmektedir (Kessler, 2013:34). Buna paralel olarak, Fransa'nın Afrika politikasında ve bilhassa Sahel'de askerî bir boyut ağırlığını korumayı sürdürmektedir. Askerî yardımlar ve Abidjan, Dakar, Diego-Suarez ve Fort-Lamy-N'Djamena gibi stratejik merkezler açısından, Fransa Kara Afrika'daki en önemli askerî güçlerden biri olarak görülebilir (Monnet, 2000:203). Fransa önceden imzaladığı savunma anlaşmaları aracılığıyla Senegal, Fildişi Sahili, Gabon, Çad ve Cibuti'de askerî birlikler bulundurmaktadır. Fransa'nın savunma anlaşmaları yaptığı Afrika ülkeleri arasında Benin, Burkina Faso, Burundi, Kamerun, Komorlar Birliği, Kongo, Fildişi Sahili, Cibuti, Gabon, Gine, Ekvator Ginesi, Madagaskar, Mali, Moritanya, Nijer, Orta Afrika Cumhuriyeti, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Ruanda, Senegal, Seyşeller, Çad ve Togo yer almaktadır (Giblin, 2017:128-129).

Bu savunma anlaşmaları, imzalanan ülkede herhangi bir dış saldırı olduğunda devreye girecek askerî savunma ve dayanışma hükümlerini içermektedir. Böylelikle, Fransa 2000 yılından beri birçok kez Afrika'nın belli bölgelerine müdahalede bulunmuştur: Fildişi Sahili (*Licorne* operasyonu, Eylül 2002-Ocak 2015); Orta Afrika Cumhuriyeti (*Sangaris* operasyonu, Aralık 2013); Libya (*Harmattan* operasyonu, Mart 2011); Mali (*Serval* operasyonu, 2013). Aynı şekilde, sömürge geçmişi ve bağımsızlıklarından bu yana geçen dönem göz önüne alındığında Fransa, Sahel devletleri ile yapılan askerî anlaşmaların bir sonucu olarak bölgesel güvenlik sorunlarının çözümünde güçlü bir şekilde yer almaktadır (Giblin, 2019:3). Fransa, Sahel devletleriyle son derece spesifik askerî bağlar kurduğu Soğuk Savaş döneminin kapanmasına karşın, bir şekilde bu bölgeyi ve genel olarak Afrika kıtasını aslında hiçbir zaman terk etmemiştir (Granvaud, 2014).

1.3. Fransa'nın Batı Afrika Sahel Kuşağına Bakışı: Askerî Bir Yaklaşım

Genel olarak askerî bir algının Fransa'nın Sahel politikasına etki ettiği ve İslam'ın radikalleşmesi üzerine odaklı bir jeopolitik temsille birlikte ayaklanma ve şiddet eylemlerinin kökeninde öncelikle dinsel etmenleri gören bir görüşün ağırlığı vurgulanmalıdır. Fransa'nın Sahel'e bakışındaki bu askerî nitelik ancak 2000'li yıllarla birlikte terörizmle mücadele bağlamına yoksulluk ve yaşadığı göçle mücadele perspektifini dahil edebilmiştir (Bisson, 2003) (Pérouse de Montclos, 2019:138). Fransa'nın Sahel bölgesi üzerine jeopolitik tehdit temsilleri, bu kapsamda özellikle askerî bir algıyla biçimlenmiştir. Bu doğrultuda, El Kaide veya IŞİD'in islamcı terörizmiyle

mücadele, Fransız Savunma Bakanlığı için bir zorunluluk olarak ifade edilmektedir (Fleury, 2013; Le Drian 2016). 11 Eylül'den sonra etki alanı genişleyen "küresel terörle savaş" bağlamında, birçok ülke gibi Fransa da askerî ve güvenlik stratejilerinde terörizm tehdidini ön plana almış olsa da, özellikle 2015-2018 döneminde Paris ve Nice gibi kentlerde gerçekleşen saldırılar Fransa açısından cihatçı tehdit söyleminin gelişmesine neden olmuştur. Fransa Cumhurbaşkanlığı Sarayı'nın resmî söyleminde ise, kökleri Arap dünyasında bulunan ve küresel planda "sınır tanımayan cihat" fikrinin temsilcileri olan El Kaide ve IŞİD'e bağlı grupların Sahra çölünün güneyine yerleşen bir tehdidin ulusötesi radikal niteliği sürekli vurgulanmaktadır. Ancak bu resmî Fransız Sahel bölgesi temsili, yerel gerçeklerle çelişmektedir. Mali'de Masina, Sikasso ve Kuzey bölgelerinden gençler, "küresel bir cihat" yerine esas olarak ailelerini, topluluklarını veya ekonomik faaliyetlerini korumak için çatışmalara katılmıştır (Théroux-Bénoni ve diğerleri, 2016). Benzer şekilde, Mali'nin Segu, Mopti ve Timbuktu bölgelerinde yapılan araştırmalar, bölgede yaşayanların özellikle güvenlikleriyle ilgili olarak herhangi bir silahlı grubu bir tehdit olarak tanımlamadığını göstermiştir (Farooghi ve Waugh, 2016).

Emmanuel Macron'la Fransız dış politikasında çok taraflılık vurgusu giderek daha ön planda tutulmakta ve askerî boyutun yanı sıra dış politikada çok boyutlu bir yaklaşım ortaya konmaktadır. Postkolonyal bir jeopolitik algı Fransız karar alıcılarda varlığını sürdürse de, Fransa'nın güncel stratejilerinde sömürgecilik veya dekolonizasyon dönemlerinden kalan bir *vasilik* algısından uzak durulmaya çalışılmaktadır. Yine de, Afrika ve özellikle Sahel ülkelerinin Macron'un yön verdiği Fransız dış politikasının merkezinde yer aldıklarını belirtmek yanlış olmayacaktır. Güvenlikle ilgili meselelerin yanı sıra ekonomik ve kültürel sorunlar da Fransa'nın Afrika politikasında ağırlığını giderek artırmaktadır. 29 Kasım 2017 tarihinde Macron'un Ouagadougou'da verdiği söylevden hareketle, Fransa-Afrika ilişkilerinde, yaşamsal önemdeki askerî-güvenlik meselelerinin yanı sıra tarih, kültür, eğitim ve frankofoniye bağlı konular başı çekmektedir (Macron, 2017). Sahel kuşağına yönelik Fransız dış politikasında diplomasi, savunma ve güvenlik, kalkınma ve İnsan Hakları merkezli bütüncül bir stratejinin varlığından ve bu kapsamda Sahel ülkelerinin kendi ulusal kapasiteleriyle birlikte bölgesel güvenlik-kalkınma inisiyatiflerinin geliştirilmesi fikrinden bahsedilebilir. İkinci bölümde ele alacağımız G5 Grubu ve Sahel İttifakı'na Fransa'nın verdiği destek bu açıdan bir anlam kazanmaktadır (Châtaigner, 2019:125).

Fransa'nın Sahel kuşağına yönelik politikalarındaki askerî yaklaşımın perçinlenmesinde, özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra şekillenen bölgesel

ve uluslararası konjonktür etkili olmuştur. ABD ile yaşanan Irak krizi çerçevesinde Fransa'nın Ortadoğu'daki siyasal etki alanının daralmasıyla birlikte, Afrika yeniden *nihai* bir Fransız etki alanı olarak kavranmıştır. Afganistan ve Irak'taki ABD örneğine benzer bir şekilde Fransa da, uluslararası terörizm ve Sahel'deki devletlerin istikrarına yönelik tehdide karşı harekete geçerek bölgeye müdahalesini haklı çıkarmaya çalışmaktadır (Martinez, 2019). Ancak bunu yaparken, Fransa Sahel bölgesinde terörizmle tek başına mücadele etmemektedir. Sahel ülkelerinin ordularına ek olarak başka askerî güçler ve milis birlikleri söz konusudur. Diğer yandan, Sahel bölgesi, Avrupa'nın güneyinde Kuzey Afrika'ya ek bir güvenlik kuşağı olarak tasarlanmakta ve bu bölgedeki güvenlik politikaları bu çerçevede belirlenmektedir. Bu söylem ve stratejinin üstüne bir şekilde ülke sınırları tanımlanmakta sınır güvenliği terörist gruplara karşı bir mücadele şeklinde oturtulmaktadır (Martinez, 2019; Pérouse de Montclos, 2019:139). Fransa güvenliği açısından bakıldığında, Kuzey Afrika'yla birlikte Sahra-Sahel kuşağından oluşan bu güney kanadının jeopolitik öneminin giderek arttığı gözden kaçırılmamalıdır (Prost, 2019).

Avrupa-Afrika ilişkileri bağlamında, Fransa'nın bölgedeki terörizmle mücadele perspektifinin aynı zamanda AB'nin bölgeye yönelik yaklaşımına koşut olarak geliştiği görülür. Soğuk Savaş sonrası sivil-etnik çatışma tehditlerinin artması ve yakın coğrafyadaki tehditlerin Birliğin ekonomik güvenliğini tehdit eder hale gelmesi, AB'nin terörizmle mücadeleyi gündemine almasına yol açmıştır (Güneylioğlu ve Savaş, 2016:105). 11 Eylül 2001 terör saldırılarından sonra, bilhassa Madrid (2004) ve Londra (2005) terör saldırıları çerçevesinde terörizmle mücadele AB'nin stratejik hedeflerinden biri haline gelmiştir (Ovalı, 2006; Tangör ve Sayın, 2012). 2011 Suriye Krizi ve sonrasında küresel bir tehdit kaynağına dönüşen IŞİD'in Avrupa ülkelerinde gerçekleştirdiği kanlı saldırılar AB için IŞİD'le mücadeleyi öncelikli bir sorun haline getirmiştir. Böylelikle, Ortadoğu'nun yanı sıra Kuzey Afrika bölgesinde de terörizmle mücadele gündeme gelmiştir (Öztürk, 2019:192). Her ne kadar oldukça sınırlı kalmasından ötürü sıkça eleştirilse de, AB'nin NATO'nun desteği olmadan tek başına üstlendiği ve Soğuk Savaş sonrası Avrupa kıtası dışındaki ilk askerî misyonu olan Artemis operasyonu (2003) Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde gerçekleşmiştir (Güneylioğlu ve Savaş, 2016:107).

2. Fransa'nın Sahel Kuşağında Terörizmle Mücadelesinin Aşamaları ve Sorunları

3 Haziran 2020 tarihinde Fransız ordusu ve bölgedeki müttefikleri Mali'de gerçekleştirilen bir operasyonda Mağrip El-Kaidesi lideri

Abdelmalek Droukdal'ın öldürüldüğünü duyurmuşlardır (Euronews, 2020a). Fransa'nın son on yıl içinde Sahel bölgesinde gerçekleştirdiği *Serval* ve *Barkhane* operasyonları, Cezayir savaşıdan bu yana Fransa'nın imza attığı en büyük askerî harekât olarak tarihe geçmiştir (Airault ve Bat, 2018:238). Bu strateji, 2014'ten beri G5 Sahel grubuna sahada askerî teçhizat ve finansman desteği olarak evrilmektedir.

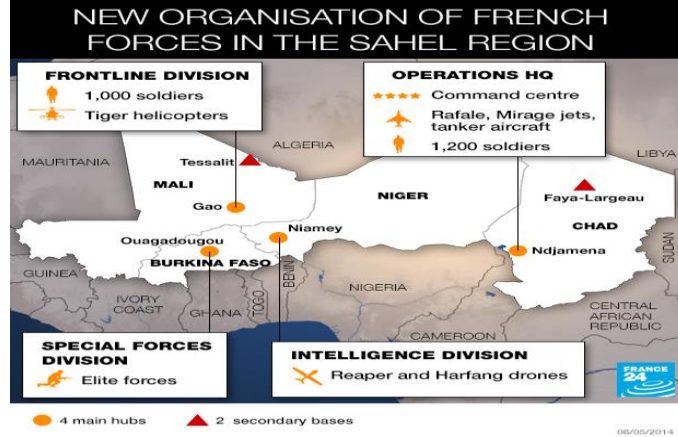
2.1. Fransa'nın "Terörle Savaşı"nın Başlangıcı: *Serval* Operasyonu ve Mali'ye Askerî Müdahale

Geçtiğimiz on yılda, Fransa Sahraaltı Afrika ve Sahel Kuşağı dahil olmak üzere Afrika'da Libya, Orta Afrika Cumhuriyeti, Çad, Mali ve Fildişi Sahili gibi ülkelerde yedi operasyon gerçekleştirmiştir (Sayım, 2016). Aslında, Fransa'nın *Serval* operasyonuna kadar bölgeye müdahalesini gerektirecek herhangi bir terörist saldırı Fransa'da yaşanmamıştı. Cihatçı isyancıların Fransa'da 2013'e kadar hiçbir terörist saldırı gerçekleştirmemelerine karşın, Fransız ulusal çıkarlarını nasıl ve ne şekilde doğrudan tehdit ettikleri şimdiye kadar yanıtızsız kalmış bir sorudur. 2013 yılı başlarında, Fransa'yı endişelendiren asıl gelişme, cihatçıların Timbuktu ve Gao'dan güneye doğru Mali'nin başkenti Bamako'ya iniyor olmaları ve Sahel bölgesinde istikrarsızlığın artmasıydı. Fransız karar alıcılara göre, cihatçılar, başkent Bamako'yu ele geçirip Mali'nin tamamını Afganistan tarzı bir *Sahelistan'a* dönüştürüp uluslararası terörizm için yeni bir üs haline getirmeyi planlıyordu. Ancak kimi yazarlara göre böyle bir hipotez pek de olası değildir. Çünkü Tuareg azınlığının nüfus yoğunluğu yüksek olan kentsel alanları kontrol etme şansı çok azdı ve bu çerçevede tarihsel-siyasal düzlemde öncelikle ülkedeki kuzey-güney bölgeleri ayrımı dikkate alınmalıydı (Pérouse de Montclos, 2019:143).

Mağrip El-Kaidesi ve kuzey Mali'de bu örgüte bağlı gruplar Nisan 2012'den Ocak 2013'e kadar dokuz ay boyunca Mali topraklarının üçte ikisini işgal edip bu bölgede bir yönetim ve yargı sistemi kurmuş ve kamu hizmetleri (hastaneler, insani yardım dağıtımı, polis misyonları vb.) sağlamaya çalışmışlardır (İbrahim, 2019:90). Mali hükümetinin isteği üzerine, Fransız ordusu, Libya'dan iyi donanımlı savaşçıların geri dönüşüyle de desteklenen Tuareg isyanına yardım ettikten sonra Mali'nin kuzey bölgesi Azavad'ın kontrolünü ele geçiren silahlı islamcı grupların güneye yönelik saldırısını durdurmak için Ocak 2013'te müdahale edip Azavad'ın bağımsızlığını kazanmasının önüne geçmiştir. Dönemin Fransa Cumhurbaşkanı François Hollande 11 Ocak 2013'te yaptığı açıklamada, Fransız birliklerinin Mali'ye girdiğini, bölgedeki terörizm tehlikesinin Güney Mali'ye doğru yayıldığını,

bunun ülkeyi ve hatta tüm bölgeyi tehlikeye attığını duyurmuştu (Notin, 2014:149).

Şekil 3. Sahel Bölgesinde Fransız Güçlerinin Yeni Organizasyonu

Kaynak: France24, 2014.

Ocak 2013'te gerçekleştirilen Serval Operasyonu bağlamında Kuzey Mali'ye yapılan Fransız müdahalesi, Sahel bölgesindeki güvenlik paradigmasını bir anlamda yeniden kurmuştur (Martinez, 2014). Fransız birliklerinin yanı sıra, BM Güvenlik Konseyi'nin 2100 nolu kararıyla 1 Temmuz 2013'ten bu yana Mali'de bulunan ve 56 ülkenin birliklerinden oluşan MINUSMA (United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali) barış koruma misyonunu üstlenmiştir (Châtaigner, 2019:132). Bu çok uluslu askerî güç dünyada en fazla kayıp veren birliklerin başında gelmektedir: 2016 yılı verilerine göre, öldürülen her bir cihatçıya karşılık 3 asker kaybedilmiştir. 2014'ten beri Orta Afrika Cumhuriyeti'nde yer alan BM'ye bağlı çok uluslu MINUSCA (United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in the Central African Republic) gücü de benzer bir görev tanımıyla bölgede bulunmaktadır (Pérouse de Montclos, 2019:140). Bu iki misyon karşılaştırıldığında, Bangui'deki MINUSCA'nın aksine, MINUSMA Bamako'daki iktidar üzerinde çok daha az kontrole sahiptir. Bu nedenle, MINUSMA, güvenlik aygıtlarının reformu ve savaşıların terhis edilmesi konusunda somut bir ilerleme sağlayamamıştır. Haziran 2015'te Bamako'da imzalanan Cezayir Barış Anlaşması⁴ Mali ordusuna katılmak istemezlerse sivil hayata yeniden entegrasyonlarını kolaylaştırarak yaklaşık 10.000 Tuareg isyancının silahsızlandırılıp terhis edilmesini öngörmüştür. Ancak, MINUSMA'nın Mali'deki ateşkesin uygulanması ve izlenmesindeki rolü oldukça sınırlıdır

(Pérouse de Montclos, 2019:141). Tuareg hareketleriyle yapılan bu anlaşmaya rağmen, Mali devleti hâlâ kuzey bölgeleri üzerindeki egemenliğini geri kazanmamıştır. Bu durum, Mali ordusunun cihatçıları etkisiz hale getiremediğini ve diğer bölgeleri de içine alacak şekilde güvensizliğe karşı mücadele edemediğini göstermektedir (Grégoire, 2019: 8).

Bugün Mali krizi hâlâ sona ermemiştir. Serval operasyonu'nu devralan Barkhane operasyonuna rağmen Mali'deki güvenlik tehdidi hem ülkenin merkezine doğru ilerlemiş hem de sınırların ötesine geçmiştir. Bu kırılmalı ve istikrarsız güvenlik ortamında tüm Sahel devletleri askerî harcamalarını artırarak maliyetli güvenlik politikaları uygulamak zorunda kalmaktadırlar. Sahel devletlerinin neredeyse tamamı halen güvenlik ve adalet mekanizmasını ortaya koymakta zorlanmaktadır (Antil, 2019). İslamcı cihatçılar Kuzey Burkina Faso ve Batı Nijer'de saldırılarına devam etmektedirler. Bu bağlamda, Cezayir Barış Anlaşması'nın tam olarak gerçekleşmesi daha da zorlaşmaktadır. Ancak diğer yandan Fransa'nın bölgedeki askerî varlığı muhtemelen yeni ve kapsamlı bir cihatçı isyanın önünde ciddi bir engeldir (Grégoire, 2019:10).

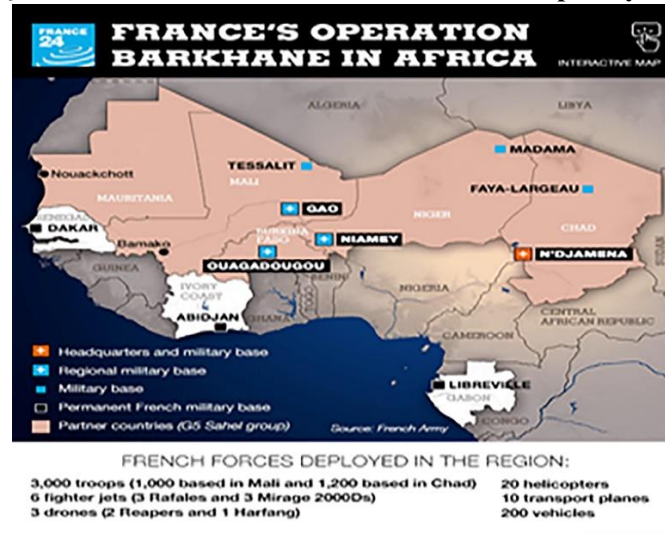
2.2. Sahel Kuşağında Sürdürülmesi Güç Bir Stratejik Hamle Olarak Barkhane Operasyonu

Fransa'nın Ağustos 2014'ten beri yürüttüğü *Barkhane* operasyonu Burkina Faso, Mali, Moritanya, Nijer ve Çad gibi Sahel ülkelerini doğrudan etkilemektedir (Sayım, 2016). 2014 yazında başlayan bu operasyon Mali'de *Serval*, Çad'da *Épervier* adı altında yürütülen operasyonların yerine geçmiştir (Châtaigner, 2019:132). Sahel bölgesindeki güvenlik tehditlerinin yayılmasını önleme amacını taşıyan *Serval* operasyonundan sonra *Barkhane* operasyonu da Fransız birliklerinin cihatçı gruplara karşı sürekli mücadele ettiği bir sistem kurmuştur. Aslında bu cihatçı gruplar için, Fransa'nın Sahel'e müdahalesi büyük bir "nimet"tir. Çünkü bölge merkezli cihatçı hareketlerin somut, erişilebilir, görünür bir hedef etrafında yapılandırılmasına izin vermiştir. Ayrıca, Fransızları bölge dışına çıkarma hedefi çerçevesinde, Orta Doğu'daki ABD gibi, Sahel'deki yerel müttefikleriyle birlikte Fransa da Müslümanların savaşağı ortak düşmanlar haline gelmiştir (Martinez, 2019). Gerek Mağrip El-Kaidesi gerekse Büyük Sahra İslam Devleti'nin, bölgedeki kabile, klan ve diğer yerel oyuncularla Fransa'ya nazaran çok daha kapsamlı ilişkiler geliştirebildiği gözden kaçırılmamalıdır. Örneğin, Mağrip El-Kaidesi, Sahel devletlerinin yetersiz kaldığı bölgelere hizmet götürmekte ve Fulaniler gibi belirli grupların haklarını savunmaktadır. Büyük Sahra İslam Devleti ise, Sahel hükümetlerine muhalif ve intikamcı gençleri kendi safına çekmek yönünde bir strateji izlemektedir (Nsaibia ve Weiss, 2020).

Öte yandan, *Serval* ve *Barkhane* operasyonları, NATO'nun Libya müdahalesinden (2011) sonra bölgeyi istikrarsızlaştıran ikinci önemli etmen olarak algılanmakta ve bu operasyonların varlık nedenleri hem Kuzey Afrika hem de Sahel bölgelerinde halen tam olarak kavranamamaktadır. Bu noktada aslında bir uluslararası siyasal iletişim zaafı olarak Fransa'nın hem savunma hem de dış politika düzleminde askerî varlığını bölge halklarına anlatamamasının sonuçlarını görebiliriz. 2013'ten bu yana süregelen askerî operasyonların nedenlerinin ve amaçlarının tam olarak kavranmaması ve anlatılamaması, Fransa'nın bölgeye ilişkin yaklaşımında komplo teorilerinin gelişmesine sebep olmaktadır (Martinez, 2019).

Serval operasyonunun gerçekleştiği 2013 yılından önce cihatçıların çoğunlukla Sahra çölünde, özellikle güney Cezayir, Tunus ve Libya ile kuzey Mali, Nijer ve Moritanya arasında bulduklarını görebiliriz. Bugün ise cihatçılar Sahel bölgesinin neredeyse tamamına inmiş durumdadırlar. Mali'nin merkezinde faaliyet göstermekte, Burkina Faso'ya doğru yayılıp Fildişi Sahili'nin Atlantik kıyısında saldırılar gerçekleştirmektedirler. Mali'de, *Serval* ve *Barkhane* operasyonları daha önce Timbuktu veya Gao bölgeleriyle sınırlı cihatçı ayaklanmaların Moritanya'dan Sudan'a kadar olan coğrafyaya genişlemesine yol açmıştır. Diğer yandan, bu dış operasyonlarla artan askerî baskı, isyancıları radikalleştirmiş ve yaptıkları saldırıları daha acımasız hale getirmiştir (Pérouse de Montclos, 2019:142). Bugün, *Barkhane* operasyonu kimi analistlere göre ciddi bir çıkmazın içine girmiştir. Buna göre, Sahel bölgesiyle ilgili yapılan resmî açıklamaların aksine, sahadaki güvenlik durumu artık kontrol edilebilir olmaktan çıkmıştır (Clément-Bollé, 2019).

Şekil 4. Fransa'nın Afrika'daki Barkhane Operasyonu

Kaynak: France24, 2014.

Fransa'da 2015, 2016 ve 2018'de neredeyse arka arkaya gerçekleşen korkunç terör saldırıları, savunma ve dış politika alanındaki Fransız karar alıcıları haklı olarak endişelendirmektedir. *Barkhane* operasyonunun sürdürülmesi jeopolitik nedenlerle yakından bağlantılıdır. *Barkhane* operasyonu bu nedenle cihatçıların Sahra çölü bölgesiyle birlikte Sahel ülkelerini ele geçirmelerini ve Avrupa'dan uzak olmayan geniş bir bölgeyi istikrarsızlaştırmalarını engellemeyi amaçlamaktadır (Giblin, 2019:4). Ancak Fransız resmî söylemindeki "her yerde var olan" küresel bir cihadın kaygı verici algısı ile *Barkhane* operasyonunun gerçekleştiği kısıtlı coğrafi alan birbiriyle uyuşmamaktadır. Sahel bölgesi Moritanya, Çad, Burkina Faso, Mali, Nijer gibi başlıca beş ülkenin dışında aynı zamanda daha geniş bir çerçevede tüm Sahra çölüyle birlikte Cabo Verde'den Afrika Boynuzu'na kadar olan coğrafyayı içine almaktadır (Pérouse de Montclos, 2019:138-139). Öte yandan, 2014-2018 arasındaki terörist hareketlerin evrimi incelendiğinde, taktiksel değişikliklerle birlikte çatışmaların daha kalabalık bölgelere (Burkina Faso, Nijer ve Mali arasındaki bölge, Mali'nin iç kısmı ve Burkina Faso'nun doğusu) doğru kaydığını saptamak mümkündür (Châtaigner, 2019:132). Ancak, Fransız ordusu sadece Batı Afrika'da yer alan ve Fransa'nın 1960'lardan bu yana dekolonizasyon sürecinde savunma anlaşmaları yaptığı frankofon ülkelerde konuşlandırılmıştır. Bu stratejik tercih, Somali, Cibuti ve Kızıldeniz'e yönelik birtakım saldırılara rağmen Sahel'in doğu bölümünü ve Afrika Boynuzu dahil bir bütün olarak Doğu Afrika'yı tamamen göz ardı etmektedir (Pérouse de Montclos, 2019:138).

2.3. G5 Sahel Grubu ve Sahel İttifakı: Sınırlı Çok taraflılık Denemeleri

Resmî olarak Şubat 2014'te Nouakchott'ta (Moritanya) kurulan G5 Sahel, Sahel kuşağında bulunan Mali, Moritanya, Çad, Burkina Faso ve Nijer'i bir araya getiren bölgesel bir birliktir. *Barkhane* Operasyonu'nda görev yapan askerler günümüzde çabalarını G5 Sahel grubu adı verilen devletlerin sınır bölgelerine yoğunlaştırmaktadır. G5 Sahel'in amaçları arasında; üye ülkelerin meydana getirdiği alanda kalkınma ve güvenlik koşullarını güvence altına almak, Sahel halklarının yaşam koşullarını iyileştirecek bir stratejik çerçeve sunmak, kalkınma ve güvenlikle ilgili sorunları birlikte ele almak ve kapsayıcı ve sürdürülebilir bir bölgesel kalkınma perspektifi ortaya koymak sayılabilir (G5 Sahel, 2020). G5 Sahel grubu, sınır çatışmaları ve bölgedeki kalkınma ve güvenlik problemlerinin ancak kolektif bir şekilde ele alındığında bir etki doğuracağı fikrine dayanmaktadır (Châtaigner, 2019:124). Bununla birlikte, her biri kendi siyasal gündemini takip eden Sahel devletleri arasındaki koordinasyon resmî söylemde ifade edilen düzeye erişememiştir. Öte yandan, G5 Sahel grubu bazı yazarlara göre, çoğu zaman bir G3 (Mali, Burkina Faso

ve Nijer) ek bir G2 (Moritanya ve Çad) şeklinde ikili bir yapı olarak görülebilir (Pérouse de Montclos, 2019:140).

6 Şubat 2017'de kurulan ve 5.000-10.000 kişi arasında silahlı güce sahip olan G5 Sahel Ortak Gücü, Afrika'nın G5 Sahel grubuna üye beş frankofon Sahel ülkesi tarafından oluşturulmuştur. Fransa tarafından bir "Afrika girişi" olarak sunulan G5 Sahel Ortak Gücü aslında Fransız ordusunun bölgeden kademeli olarak ayrılmasını haklı çıkarabilecek ortak bir güçle donatılmıştır. Fransa Savunma Bakanı Florence Parly'nin 2018 yılı başlarında söz ettiği üzere, bölgedeki önemi giderek artan G5 Sahel Ortak Gücü, bölgede ilelebet faal durumda kalmayacak olan *Barkhane* operasyonunun yerine geçmeyi hedeflemektedir (Châtaigner, 2019:125).

G5 Sahel Ortak Gücü, Mağrip El-Kaidesi, el Murabitun, IŞİD ve Boko Haram gibi terörist gruplara karşı mücadele veren Fransız birlikleri ve MINUSMA'ya destek vermeyi amaçlamaktadır (Doğru ve Kebe, 2018). G5 Sahel, az gelişmiş bölgelerde nüfusun büyük bir kısmının geçimini sağladığı sınır ötesi ticareti ile mücadele ederek terörizmin gelir kaynaklarını kurutmayı amaçlamaktadır. Ancak, Sahel koalisyonuna bağlı birlikler, sınırların her iki tarafında 50 ila 100 km derinliğe kadar takip etme yetkisi ile bölgede bir şekilde işsizliği artırma riskini doğurmuşlardır. Bu strateji örneğin Agades bölgesinde yerel ekonominin zayıflamasına neden olmuştur (Pérouse de Montclos, 2019:148). Diğer yandan, bu durum G5 Sahel grubunu ve planlanan askerî operasyonları olumsuz etkilemektedir. Bu operasyonların sahada bir etki doğurması için, 2018 verilerine göre toplam 423 milyon avro gerekiyordu. Bununla ilgili olarak, AB 50 milyon avro, Suudi Arabistan 100 milyon dolar, Birleşik Arap Emirlikleri 30 milyon dolar, ABD 60 milyon dolar, Fransa ise 60 milyon avroluk askerî teçhizat taahhüt etmiştir. Bunun haricinde, her bir G5 Sahel ülkesi 10 milyon avro taahhüt etmiştir (Doğru ve Kebe, 2018). Bu finansman sorununun gösterdiği üzere, G5 Sahel grubunu doğrudan bir Fransız dış politikası unsuru olarak değil, Fransa'yla birlikte diğer AB üyeleri, ABD ve BM'nin de desteklediği bölgesel çok taraflı bir yapı olarak ele almak doğru olacaktır (Pérouse de Montclos, 2019:140).

G5 Sahel'in 13 Ocak 2020'de Fransa'nın Pau kentinde gerçekleşen son zirvesinde, Fransa ile Sahel ülkeleri arasındaki askerî-ekonomik ilişkiler ve bölgedeki Fransız askerî varlığının meşruiyeti ve Sahel bölgesine yönelik bölgesel ve uluslararası oyuncuların (BM, AB ve Afrika Birliği vb.) katılımıyla geliştirilecek yeni stratejiler masaya yatırılmıştır (Euronews, 2020b). Bu konu, aslında Sahel bölgesine yönelik yeni bir ilişki biçimi ortaya koymaya çalışan Macron'un 2017'de Ouagadougou'da altını çizmiş olduğu Sahel ile "ortaklık boyutu" fikriyle ilintilidir (Macron, 2017). Fransa bir

yandan kademeli olarak *Barkhane* operasyonunu sonlandırmayı düşünürken, diğer yandan G5 Sahel gibi bölgesel savunma ve güvenlik birimlerinin sorumluluklarının artmasına ağırlık vermektedir. Fransa'nın operasyonları ve G5 Sahel grubu, bölgede artan terör eylemleri karşısında etkisiz kalmanın yanı sıra bölge halkları nezdinde anlamını da yitirme tehlikesiyle karşı karşıyadır (Pérouse de Montclos, 2019:149). Sahel'de bölgesel ve çok taraflı bir güvenlik stratejisinin başarısı iki koşulun sağlanmasına bağlıdır: İlk olarak, yeniden egemenlik sağlanan bölgelerde Sahel devletlerinin tam ve kesin bir şekilde meşruiyetlerini sağlayacak eylemler için bir sinerji gereklidir. İkinci olarak, Sahel bölgesindeki jeopolitik krizin siyasal, ekonomik ve kültürel nedenlerini göz önüne alacak bütünsel bir yaklaşımın geliştirilmesi son derece önemlidir (Châtaigner, 2019:133).

G5 Sahel grubunun eylem planında, bölge halklarının cihatçı ayaklanmalardan etkilenmemesini hedefleyen kalkınma yardımları ve ekonomik iş birliği gibi konular önemli bir yer tutmaktadır. Fransa, AB ve diğer uluslararası fon kaynakları, terörizmin etkilediği bölgelerin sosyo-ekonomik kalkınmasını teşvik etmektedirler. Çad gölü bölgesinde Fransız Kalkınma Ajansı'nın (AFD) başlattığı projeler ve Sahel İttifakı (*Alliance Sahel*) bu çerçevede ele alınmalıdır (Châtaigner, 2019). G5 Sahel ile Sahel İttifakı arasında kurulan iş birliği 30 Ekim 2018 tarihinde Niamey'de imzalanan anlaşma protokolüyle somut hale gelmiştir (Châtaigner, 2019:135). Sahel İttifakı girişimi, bir yönüyle kalkınma yardımları vasıtasıyla bölgede terörizme karşı bir yumuşak güç (*soft power*) alanının oluşturulmasını öngörmektedir. AB içinde Fransa ve Almanya, G5 Sahel'in askerî eylem planıyla örtüşen Sahel için bir kalkınma ittifakına destek vermektedir (Châtaigner, 2019:135). İlk başta Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron ve Alman Şansölyesi Angela Merkel tarafından Temmuz 2017'de Sahel bölgesindeki farklı kalkınma inisiyatiflerini koordine etmek için oluşturulan Sahel İttifakı altı temel eylem alanı belirlemiştir. Bunlar sırasıyla gençlerin istihdam edilebilirliği; tarım, kalkınma ve gıda güvenliği; enerji ve iklim; yönetim, ademi merkezîyetçilik; temel hizmetler ve son olarak iç güvenlidir. 12 üyeden (Dünya Bankası, BM Kalkınma Programı, Afrika Kalkınma Bankası, AB, Fransa, Almanya, Birleşik Krallık, İtalya, İspanya, Lüksemburg, Danimarka ve Hollanda) oluşan Sahel İttifakı, 2019 yılı verilerine göre, 9 milyar avroluk bir bütçeyi yönetmekte ve Sahel bölgesinde yaklaşık 600 projeyi yürütmektedir (Châtaigner, 2019:134).

Bu noktada, Fransa'nın Sahel bölgesine yönelik kalkınma yardımı ve ekonomik iş birliği politikasında Sahel İttifakı'nın oluşumundan çok öncesine, dekolonizasyon dönemine kadar giden bir yaklaşımın varlığından bahsetmek

gerekir. Fransa, 1970'li yıllarda ABD'nin yanı sıra daha sonra "Sahel ve Batı Afrika Kulübü" adını alacak olan ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) çerçevesinde bir platform işlevi gören *Sahel Kulübü*'nü meydana getiren ülkelerden biriydi. Özellikle Sahel bölgesinde sıkça yaşanan gıda krizlerine bir çözüm bulunmasını hedefleyen ülkelerden biri olarak Fransa, Sahel bölgesiyle ilgili yıllar içinde geliştirdiği dış politikada en az gelişmiş ülkelere yönelik güçlendirilmiş kalkınma yardımı ilkesinin altını sürekli çizmiştir (Châtaigner, 2019:129-130).

Ancak 1990'lardan bu yana Afrika'ya gerek Fransa gerek AB aracılığıyla giren dış yardımın etkisinin, yerleşik siyasal yönetimlerin yolsuzluklarından ötürü yaklaşık 30 yıldır somut bir netice doğurmadığı da ifade edilmelidir (Lacoste, 2009:218-219). Bir yönüyle, daha fazla yardımın bölgedeki Fransız ordusunun popülaritesini artıracığı kesin değildir. Ayrıca, Sahel İttifakı, sadece bölgedeki frankofon ülkeleri kapsarken, kalkınma ihtiyaçları aslında Darfur ve Eritre sınırlarına kadar tüm Sahel-Sahra kuşağını ilgilendirmektedir. Başka bir deyişle, Fransız yardımlarının coğrafi kapsamı, hepsi birbirine bağlı olarak sunulan cihatçı grupların operasyonel alanına tekabül etmemektedir. Fransa'nın desteklediği Sahel İttifakı'nın stratejik vizyonu, temelde kaçakçılığa bağlı ekonomilerin yalnızca isyancılara, insan tacirlerine ve göçmen kaçakçılara fayda sağlayacağı fikrine dayanmaktadır. Oysa bu, sahadaki gerçeği yansıtmaktan uzaktır. Fransız karar alıcılar, her şeyden önce Fransa'nın müttefiki Sahel devlet temsilcilerinin de bu karanlık ekonomik ilişkilerden (kaçakçılık, insan ticareti, yasadışı uyuşturucu ve silah ticareti vb.) yararlandığını bir şekilde görememektedirler (Pérouse de Montclos, 2019:150).

Sonuç

Fransa, uluslararası kamuoyundaki ortaklarıyla birlikte Sahel bölgesindeki güvenlik krizinin çözümünde başat bir rol oynamayı sürdürmektedir. Fransa'nın hem Afrika'nın genelinde hem de Sahel bölgesinde oynadığı bu rol dekolonizasyonla birlikte gitgide daha çok eşitlikçi bir diyaloga doğru evrilmiş gözükmektedir. Bugün, Fransa ile G5 Sahel ülkeleri arasındaki ilişkilere de etki eden bu dönüşüm çerçevesinde Sahel'de kalıcı bir barış için daha kapsayıcı çözümlerin bulunması hedeflenmektedir. Sahel'de yürütülen terörizmle *Fransız tarzı* mücadele politikası, gerek askerî iş birliği gerekse kalkınma yardımları konusunda çok taraflı bir düzlemin altını çizmektedir. Ayrıca Fransa bölgeyle ilgili olarak geçmişten günümüze taşıdığı postkolonyal yükü artık bir şekilde hafifletme eğilimindedir. Fransa'nın Sahel krizinin çözümü için savunduğu "kalkınma olmadan siyasal

çözüm olmayacaktır” tezi, diğer uluslararası ve bölgesel oyuncular tarafından kabul görmektedir.

Fransa Sahel ülkeleriyle sömürgeleştirme sürecinde kurduğu ikili eşitsiz ilişkilerin yerine görece şeffaf çok taraflı yapıların geçmesini hedeflemektedir. Öte yandan, Afrika'nın diğer alt-bölgelerinde görüldüğü gibi, Sahel'de de Fransa'nın karşısına Çin, Rusya, Brezilya, Kanada, ABD, İngiltere gibi birçok bölgesel ve uluslararası rakip ülke çıkabilmektedir. Bugün Fransa, sömürgecilik tarihinden kaynaklanan ayrıcalıklı bir ticari-ekonomik iş birliğinin mirasçısı olsa bile, Çin gibi küresel güç olma hedefine sahip bir ülke Sahel ülkeleriyle çok yakın stratejik bağlar kurabilmektedir. Askerî düzlemde ise, birçok Sahel ülkesiyle imzaladığı savunma anlaşmaları ve yakın dönemdeki bölgeye müdahaleleri bağlamında Fransa halen “Afrika'nın jandarması” olarak göze çarpmaktadır. Bununla birlikte, Fransa'nın dışında, G5 Sahel ülkeleri başka birçok ülkeyle (ABD, Birleşik Krallık vb.), bölgesel (AB) veya uluslararası örgütle (BM) güvenlik ve ekonomik kalkınma konusunda yakın ilişkiler içinde bulunmaktadır.

Sonuçta, ikili, bölgesel ve çok taraflı askerî ve ekonomik inisiyatiflerin giderek ön plana çıktığı Sahel bölgesindeki Fransız varlığı günümüzde artık sömürgecilik dönemindeki özel ve ayrıcalıklı Fransa-Batı Afrika ilişkisinden kademeli olarak uzaklaşmaktadır. Bununla birlikte postkolonyal düzlemde Fransa, Sahel bölgesinde muhafaza ettiği ekonomik, siyasal ve kültürel faktörlerle karşılaştırıldığında özellikle askerî-stratejik unsurları önemsemektedir. Genel itibarıyla, sert güç (*hard power*) olarak sınıflandırılacak askerî ve stratejik bir Sahel politikası izleyen Fransız karar alıcılar, bir bakıma Sahel krizinin çözümünün bugün için öncelikle politik ve hatta jeopolitik olduğunu tam olarak kavrayamamaktadır. Temel itibarıyla, Sahel krizinin çözümü, yozlaşmış ve otoriter rejimlerin değişmesinden geçmektedir. Sahel'de terörizme karşı Fransa'nın liderliğindeki mücadele politikalarının belki de başlıca ikilemi, halen başarısız ve yozlaşmış ordulara dayanıp dayanmaması üzerine kuruludur. Bölgedeki terörist gruplara karşı yürütülen asimetrik bir savaşın tam ortasında bulunan Fransa, bir yandan bölgedeki Fransız karşıtlığının arttığına tanık olmakta bir yandan da bölgesel ve uluslararası platformlarda Sahel'den çıkış yollarını aramaya devam etmektedir.

Kaynakça

- Abul Ma'ali M.M. (2014), *Al-Qa'idah wa Hulafa'uha fi Azawad*, Aljazeera Center for Studies, Doha.
- Airault, P. ve Bat, J.-P. (2018). *Françafrique. Opérations secrètes et affaires d'État*. Paris: Éditions Tallandier.
- Alliance Sahel (Sahel İttifakı). Resmî Web Sitesi. <https://www.alliance-sahel.org/> (Erişim Tarihi: 15.7.2020).
- Antil, A. (2019, 6 Ekim). Au Sahel, les Etats n'assurent même plus la sécurité ou la justice. *Le Monde*, Tribune, https://www.lemonde.fr/afrique/article/2019/10/06/au-sahel-les-etats-n-assurent-meme-plus-la-securite-ou-la-justice_6014445_3212.html (Erişim Tarihi: 24.6.2020).
- Bisson, J. (2003). *Mythes et réalités d'un désert convoité: le Sahara*. Paris: L'Harmattan.
- Çetinkaya, K. (2019). Soğuk Savaş Sonrası Sahra altı Afrika'sında Terörizm: Boko Haram İncelemesi, *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 2(1), 1-23.
- Châtaigner, J.-M. (2019). Sahel et France, enjeux d'une relation particulière. *Hérodote*, 1(172), 123-136.
- Clément-Bollée, B. (2019, 4 Kasım). Au sujet du Sahel, la France a de quoi s'inquiéter : l'opération "Barkhane" semble dans l'impasse. *Le Monde*, Tribune. https://www.lemonde.fr/idees/article/2019/11/04/pour-sortir-du-bourbier-au-sahel-il-est-urgent-de-repenser-notre-strategie_6017912_3232.html (Erişim Tarihi: 8.7.2020).
- Demirci, S. R. (2017). Işid'in Genişleyen Afrika Ağı: Boko Haram ve Eş Şebab Uzantisi, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 1, Afro-Avrasya Özel Sayısı 1, 195-211.
- Doğru, A. ve Kebe, N. M. (2018). Afrika'daki terörle mücadele birimi: G5 Sahel Ortak Gücü, Anadolu Ajansı, 10.01.2018, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/afrikadaki-terorle-mucadele-birimi-g5-sahel-ortak-gucu-/1027039> (Erişim Tarihi: 20.7.2020).
- Dumont, P. (1990). *Le Français. Langue Africaine*. Paris: L'Harmattan.
- Euronews (2020a). El Kaide'nin Kuzey Afrika lideri Abdelmalek Droukdal öldürüldü, 6.6.2020, <https://tr.euronews.com/2020/06/06/el-kaide-nin->

- kuzey-afrika-lideri-abdelmalek-droukdal-mali-de-olduruldu (Erişim Tarihi: 29.6.2020).
- Euronews (2020b). Sahel Zirvesi Fransa'da başlıyor, 13.1.2020, <https://tr.euronews.com/2020/01/13/sahel-zirvesi-fransa-da-basliyor-mali-nijer-bati-afrika> (Erişim Tarihi: 7.7.2020).
- Farooghi M. ve Waugh L. (2016). 'Ils nous traitent tous comme des djihadistes' Dépasser la notion d'extrémisme violent pour mieux consolider la paix au Mali, Londres: International Alert.
- Fleury, J. (2013). *La France en guerre au Mali. Les combats d'AQMI et la révolte des Touareg*. Paris: Jean Picollec.
- France24, <https://www.france24.com/en/> (Erişim Tarihi: 10.7.2020).
- G5 Sahel. Resmî Web Sitesi. <https://www.g5sahel.org/> (Erişim Tarihi: 20.6.2020)
- Giblin, B. (2017). *Le paradoxe français. Entre fierté nationale et hantise du déclin*. Paris: Armand Colin.
- Giblin, B. (2019). Éditorial. *Hérodote*, 1(172), 3-4.
- Granvaud, R. (2014). Présence militaire française: le retour aux fondamentaux? Thomas Noirot et Fabrice Tarrit (coord.), *Françafrique. La famille recomposée*. Paris: Éditions Syllepse, 83-154.
- Grégoire, E. (2019). Le Sahel et le Sahara entre crises et résiliences. *Hérodote*, 1, 172, 5-22.
- Güneylioğlu M. ve Savaş, C. İ. (2016). Avrupa'da Siyasal Birlik Projesinin Sınırları ve İkilemleri: ODGP üzerine bir değerlendirme. R. İzol, S. Atvur ve T. Öztürk (Ed.). *21. yüzyılda Avrupa. Riskler, Fırsatlar, Yeni Politik Tartışmalar*. Ankara: Seçkin, 97-124.
- İbrahim, İ. Y. (2019). Insurrections Djihadistes en Afrique de l'Ouest: Idéologie Mondiale, Contexte Local, Motivations Individuelles. *Hérodote*, 1(172), 87-100.
- Karakaya, İ. (2020). Küresel Terörizmle Mücadele: Yerel, Bölgesel ve Küresel Güçlerin IŞİD ile Mücadele Politikaları. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(1), 92-108.
- Kessler, M.-C. (1999). *La politique étrangère de la France. Acteurs et Processus*. Paris: Presses de Sciences Po.

- Kessler, M.-C. (2013). L'outil diplomatique français, le temps des concurrences. *Questions Internationales*, No. 61-62, Mai-août, 33-43.
- Lacoste, Y. (2009). *Géopolitique. La longue histoire d'aujourd'hui*. Paris: Larousse.
- Le Drian, J.-Y. (2016). *Qui est l'ennemi?* Paris: Cerf.
- Le Drian, J.-Y. (2017). Déclaration sur la force conjointe du G5 Sahel et la lutte contre le terrorisme, au Conseil de sécurité à New York, le 30 octobre 2017, <https://www.vie-publique.fr/discours/204087-declaration-de-m-jean-yves-le-drian-ministre-de-leurope-et-des-affair> (Erişim Tarihi: 13.7.2020).
- Macron, E. (2017). Discours à l'université de Ouagadougou, <https://www.elysee.fr/emmanuel-macron/2017/11/28/discours-demmanuel-macron-a-luniversite-de-ouagadougou> (Erişim Tarihi: 24.05.2020).
- Marcoux, R. (2018). La place de l'Afrique dans la Francophonie: une question de nombres? *Questions Internationales*, no. 90, Mars-avril, 113-117.
- Martinez, L. (2014). L'Afrique du Nord en 2013, à l'aune de la crise au Mali. Frédéric Charillon et Alain Dieckhof (dir.), *Afrique du Nord et Moyen-Orient: l'échec du rêve démocratique*. Paris: La Documentation française.
- Martinez, L. (2019). Chapitre 8. Désastre sécuritaire et désintégration régionale. L. Martinez, *L'Afrique du Nord après les révoltes arabes*. Paris: Presses de Sciences Po, 165-191.
- Monnet, S. (2000). *La politique extérieure de la France depuis 1870*. Paris: Armand Colin.
- Nievas D. (2014). Rebellion and Sharia in the Sahel: An Analysis of the Tuareg Rebellion and the Occupation of Northern Mali by Armed Jihadist and Islamist Groups, *UNISCI Discussion Papers*, 34, January.
- Noirot, T. ve Tarrit, F. (2014). Introduction: Encore la Françafrique!? Thomas Noirot et Fabrice Tarrit (coord.), *Françafrique. La famille recomposée*. Paris: Éditions Syllepse, 7-12.
- Normand, N. (2018). Le Sahel peut-il retrouver la paix? *Commentaire*, 2018/4, 164, 839-846.
- Notin, J.-C. (2014). *La Guerre de la France au Mali*. Paris: Taillandier.

- Nsaibia, H. and Weiss, C. (2020). The End of the Sahelian Anomaly: How the Global Conflict between the Islamic State and al-Qa`ida Finally Came to West Africa, *Sentinel*, Combating terrorism Center (CTC) at West Point, Vol. 13, Issue 7 (July), <https://ctc.usma.edu/the-end-of-the-sahelian-anomaly-how-the-global-conflict-between-the-islamic-state-and-al-qaida-finally-came-to-west-africa/> (Erişim Tarihi: 1.8.2020)
- Ovalı, ř. (2006). AB'nin Terörizmle Mücadele Politikasındaki Dönüşüm: 11 Eylül ve Madrid Saldırıların Etkileri. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 5(3), Bahar, 77-102.
- Öztürk, Y. (2019). Avrupa Birliği'nin Uluslararası Terörizmle Mücadele Stratejileri, *Academic Knowledge*, 2(2), 188-199.
- Pautet, A. (dir.) (2013). *La France une puissance moyenne dans la mondialisation*. Paris: Éditions Ellipses.
- Pérouse de Montclos, de M.-A. (2019). La Politique de la France au Sahel: Une Vision Militaire. *Hérodote*, 1(172), 137-152.
- Poupart, P. (2019). Quand la puissance se disperse: les relations entre le Sahara-Sahel et le Maghreb depuis la chute du colonel Kadhafi (2011-2018). *Hérodote*, 1(172), 101-121.
- Prost, Y. (2019). “Front Sud”: La sécurité de la France se joue-t-elle en Afrique? *Revue internationale et stratégique*. 1(113), 46-58.
- Raineri, L. ve Strazzari, F. (2015). State, secession, and Jihad: The micropolitical economy of conflict in Northern Mali. *African Security*, 8(4), 249-271.
- Sayım, G. (2016, 3 Şubat). Fransa'nın Afrika'daki askerî operasyonları. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/fransanın-afrikadaki-askerî-operasyonlari/514578> (Erişim Tarihi: 1.6.2020).
- Severino, J.-M. ve Debrat J.-M. (2010). *L'Aide au développement*. Paris: Le Cavalier Bleu.
- Tangör, B. ve Sayın, S. (2012). Avrupa Birliği'nin Terörizmle Mücadele Stratejisi: Yeni Bir Bütünleşme Alanı Mı? *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 11(1), 85-118.
- Théroux-Bénoni, L. A., Assanvo, W., Maïga, I., Abatan, J. E. A. ve Ba, F. (2016). ‘Jeunes ‘djidhistes’ au Mali: guidés par la foi ou par les circonstances? Dakar, Institut d'études de sécurité, Note d'analyse n° 89.

- Türkiye Diyanet Vakfı, (2020). *İslâm Ansiklopedisi*.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/> (Erişim Tarihi: 25.7.2020).
- Turpin, F. (2009). Jacques Foccart et le secrétariat général pour les affaires africaines et malgaches. *Histoire@Politique. Politique, culture, société*, N°8, mai-août.
- United Nations Development Programme (UNDP). Human Development Report 2019. *Beyond income, beyond averages, beyond today: Inequalities in human development in the 21st century*.
<http://www.hdr.undp.org/> (Erişim Tarihi: 13.07.2020).
- Vaïsse, M. (2009). *La puissance ou l'influence? La France dans le monde depuis 1958*. Paris: Fayard.
- Verschave, F.-X. (1998). *La Françafrique: le plus long scandale de la République*. Paris: Stock.

¹ On altıncı yüzyıldan itibaren Akdeniz sahilinden Gadâmis'e kadar bölgede yaşayan Tuaregler ya da Tevârikler, Berberî Sanhâce kabilesinin küçük kollarından Targa kabilesine bağlı olarak Büyük Sahra'da yaşayan bir topluluktur (Kaynak: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi).
2 18 Ağustos 2020'de, Albay Assimi Goïta'nın başını çektiği Halkın Kurtuluşu Ulusal Komitesi (Comité national pour le salut du peuple) isimli bir askerî cunta, Mali'de yönetime el koymuştur. Bu süreçte, Cumhurbaşkanı İbrahim Boubacar Keita ile Başbakan Boubou Cissé gözaltına alınıp tutuklanmışlardır. Sahel bölgesindeki İslamcı terörizmle mücadelede Fransa için kilit bir üs konumundaki Mali'de genel ve cumhurbaşkanı seçimlerinin şu an için 2021 yılının nisan-mayıs döneminde yapılması planlanmaktadır (Kaynak: Anadolu Ajansı ve BBC Türkçe).

3 Afrika'da Senegal, Gambiya ve Sierra Leone gibi ülkelerin yanı sıra, Mali'nin orta bölgelerinde de yaşayan Fulanilerin çoğunluğu hayvancılık ve tarımla uğraşmakta ve göçebe bir hayat tarzı sürmektedirler. (Kaynak: Türkiye Diyanet Vakfı, İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/fulaniler>).

⁴ Cezayir Barış Anlaşması hakkında daha fazla bilgi için bkz:
https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/accord%20pour%20la%20Paix%20et%20la%20R%C3%A9conciliation%20au%20Mali%20-%20Issu%20du%20Processus%20d%27Alger_0.pdf